

Communicatie

Het project Meeuwenlekken (2001/2002) omvatte het verwijderen van tweeëneenhalve hectare geïsoleerd gelegen Oostenrijkse dennen. Het bosje vormde een coulisse en er liep een doorgaande wandelroute doorheen. Er werd gekozen voor een getrapte vorm van voorlichting, waarbij informatie en communicatie de hoofdrol speelden. Achtereenvolgens werden IVN-leden en -natuurgidsen en kritische groepen en personen uitgenodigd. Met beide doelgroepen werd het gebied bezocht; na afloop werden deelnemers diepgaand geïnformeerd. De discussies leverden geen nieuwe gezichtspunten op.

Als laatste werden geïnteresseerden via de regionale pers uitgenodigd voor een excursie. Daar werd door ruim twintig personen gehoor aan gegeven. De sfeer was goed en opbouwend. Er was begrip voor het plan. In alle ge-

vallen was de discussie geanimeerd. Ondanks dit communicatiebeleid kwam er onverwachte kritiek van een nieuw opgerichte bewonersvereniging. Van enkele inwoners werd een ingezonden brief geplaatst. Klaarblijkelijk was de communicatie nog niet voldoende geweest. Door aanvullende informatie, onder andere in de vorm van een sprekebeurt tijdens een ledenvergadering, is het wederzijdse begrip hersteld.

We kunnen concluderen dat de betrokkenheid bij natuur en landschap groter is naarmate een gebied dichterbij de bewoning ligt of beter toegankelijk is. We moeten ons ook realiseren dat beheerders en biologen een ander toekomstbeeld hebben dan geïnteresseerde leken. Daarbij is voorlichting alleen niet voldoende, maar zal in de toekomst meer geïnvesteerd moeten worden in participatie en communicatie in

beide richtingen. Daarbij is maatwerk noodzakelijk.

Momenteel (zomer/najaar 2002) wordt door PWN in overleg met de omgeving gewerkt aan de Nota Natuurbeleving, waarin het beleid op hoofdlijnen voor de komende tien jaar wordt aangegeven. Hierna wordt in Gebiedsvissies per regio, eveneens in overleg met de omgeving, het uit te voeren beheer voor de komende jaren per regio concreet uitgewerkt.

Bert Buizer is consultant voor de Stichting Duinbehoud in Bergen aan Zee en onderzoeker in het Noord-Hollands Duinreservaat.

Leon Terlouw is stafmedewerker natuur en recreatie bij de NV PWN Waterleidingbedrijf Noord-Holland.

Dit artikel is met toestemming van auteurs en redactie overgenomen uit het tijdschrift Duin (25e jaargang nr. 3) van de jubilerende Stichting Duinbehoud (1977-2002)

L. Lambregts en K.F. Wiersum, Leerstoelgroep Bos- en Natuurbeleid, Wageningen Universiteit

Community forestry in Nederland

In een artikel over 'Community forestry – participatie in beheer' (Hoogstra & Verbij, 2000) dat recent in het NBT verscheen, werd aangegeven dat er de laatste jaren in diverse Europese landen een groeiende belangstelling bestaat voor community forestry. De vraag werd daarbij gesteld of deze vorm van bosbeheer ook in Nederland voorkomt. Op basis van recent onderzoek wordt in dit artikel een antwoord op deze vraag gegeven.

Community forestry: gemeenschappelijk draagvlak voor bosbeheer

Sinds de UNCED conferentie die in 1992 in Rio de Janeiro werd gehouden, is er internationaal veel belangstelling voor bosbehoud en duurzaam bosbeheer. Tijdens de conferentie werd een internationaal verdrag tot bescherming van biodiversiteit aangenomen, evenals een 'non-legally binding statement on forests'. Deze twee internationale overeenkomsten vormden de basis voor een hele serie aansluitende internationale conferenties die verdere uitwerking van een stelsel van internationale over-

eenkomsten voor bosbehoud en beheer als doelstelling hebben. Een van de steeds terugkerende punten in dit internationale overleg is de overweging dat lokale gemeenschappen veel meer bij het bosbeheer moeten worden betrokken. Veelal wordt hierbij in de eerste plaats aan de tropen gedacht. In de tropen zijn plaatselijke gemeenschappen vaak nog direct afhankelijk van het bos, niet alleen voor brand- en constructiehout, maar vaak ook voor allerlei voedselproducten (wild, vruchten, kruiden) en medicijnen. Bovendien kunnen deze gemeenschappen vaak traditionele rechten op bosgronden clai-

men. In het moderne, op staatseigendom gebaseerde bosbeheer bestond er vaak geen aandacht voor de lokale wensen en omstandigheden, en speelden vaak alleen nationale belangen een rol. Het gevolg hiervan was, dat het lokale bosgebruik vaak op informele of zelfs illegale wijze plaatsvond, waardoor er overexploitatie optrad. Community forestry is oorspronkelijk gebaseerd op de gedachte dat deze problemen zouden kunnen worden opgelost indien de lokale bevolking een grotere betrokkenheid bij het bosbeheer heeft. Community forestry heeft daarom tot doel dat lokale gemeenschappen directe controle over het gebruik en het beheer van het bos krijgen, en dat zij het bos kunnen beheren op basis van hun specifieke wensen ten aanzien van bosgebruik (Brendler & Carey, 1998).

Vanuit deze achtergrond is het begrijpelijk dat de vraag wordt gesteld of deze benadering wel relevant is voor Nederland. Immers, in Nederland is de binding met het bos anders dan in de tropen. De Nederlandse bevolking is vrijwel niet meer economisch afhankelijk van het bos. En er is in Nederland vrijwel geen bos dat in eigendom is van een lokale gemeenschap (Hoogstra & Verbij, 2000). Deze gedachte weerspiegelt echter een beperkte interpretatie van het begrip community forestry. Zoals reeds eerder door Hoogstra en Verbij (2000) is opgemerkt, kan community forestry ook als een voorbeeld van lokale participatie bij bosbeheer worden geïnterpreteerd. Community forestry is dan ook niet alleen gebaseerd op het lokale beheer van bossen voor zelfvoorziening aan bosproducten of op het beheer van gemeenschappelijk bosbezit, maar met name ook op het beheer van

bossen op basis van de normen of belangen van de lokale gemeenschap. Community forestry kan dus gebaseerd zijn op zowel een economische als een emotionele verbondenheid van een lokale gemeenschap met een bosgebied. Bos is voor veel mensen in Nederland een plaats voor ontspanning en een plaats om te ontsnappen aan de drukte van alledag. Het verkrijgen van een betere leefomgeving kan een van de motieven zijn om deel te nemen aan community forestry. Het gemeenschappelijke beheer van lokale bossen kan ook op zichzelf als zinvol worden ervaren als een uiting van gemeenschapszin.

Met name de emotionele relatie tussen lokale gemeenschappen en het bos krijgt de laatste tijd in toenemende mate aandacht in Europa (Anonymous, 1999; Jeanrenaud, 2001). Deze aandacht betreft niet alleen de lokale waardering voor bossen in traditionele plattelandsgebieden, maar ook de waardering voor bossen in urbane gebieden (Konijnendijk & Simson, 2000). In verschillende Europese landen wordt community forestry in toenemende mate gezien als een mogelijkheid om de lokale waardering voor bossen te benutten bij de ontwikkeling van nieuwe vormen van bosbeheer. In deze benadering wordt community forestry niet primair gekenmerkt door een specifieke eigendomssituatie, maar veeleer door een vorm van gemeenschappelijke samenwerking en actie. Vanuit deze gedachte is het interessant om te bezien of community forestry ook in Nederland bestaat.

Community forestry: een theoretisch uitstapje

Hierboven is steeds consequent over community forestry gesproken; er lijkt voor dit begrip nog geen goede Nederlandse term te

bestaan. In eerste instantie zou kunnen worden gedacht om dit begrip te vertalen tot 'gemeenschaps' bosbouw. Volgens het woordenboek heeft het begrip gemeenschap echter diverse betekenissen:

1. Het gemeenschappelijk (= aan meer dan een persoon toehorend of gezamenlijk) hebben van iets
2. De persoonlijke verbondenheid
3. Personen of zaken die tot elkaar in een bepaald opzicht in een geregelde betrekking staan
4. Samenleving

En het begrip gemeenschapsgevoel wordt omschreven als 'het gevoel van verbondenheid met de medemens'. Uit het voorgaande blijkt dat het begrip gemeenschap in Nederland schaalneutraal wordt gebruikt, d.w.z. het begrip kan op de gehele Nederlandse samenleving betrekking hebben, maar ook op kleinere gemeenschappen. Als het begrip op landelijke schaal wordt toegepast, is de vraag of er gemeenschapsbosbouw is in Nederland gauw beantwoord: ja. Immers, veel bos in Nederland is in overheidsbezit en wordt beheerd op basis van het algemene belang van de samenleving.

Evenals het begrip gemeenschap kan het begrip 'community' worden geïnterpreteerd als een schaalneutraal begrip dat verwijst naar een sociaal netwerk waarin de mensen een persoonlijke verbondenheid hebben en vaak ook dezelfde belangen of dezelfde waarden en normen. De KNBV kan aldus worden gekarakteriseerd als de 'community' van de Nederlandse bosbouwers. Vaak wordt het begrip 'community' echter meer specifiek opgevat als betrekking hebbend op een bepaalde schaal, namelijk de schaal van een loka-

le gemeenschap. Het begrip 'community' veronderstelt dus drie verschillende dimensies, namelijk die van een lokaal territoriaal gebied, van sociale relaties en van een gevoel van verbondenheid (Lee et al., 1990; Lambregts, 2002).

Als gevolg van het multi-dimensionale karakter van het begrip 'community' zijn er theoretisch verschillende typen 'community forestry' mogelijk. Enerzijds kan het hierbij gaan om lokale gemeenschappen die gezamenlijk hun gemeenschappelijk bosbezit beheren, maar anderzijds ook om een groep mensen die in een lokale gemeenschap wonen en die op basis van hun persoonlijke verbondenheid gezamenlijk een of meer lokale boscomplexen beheren.

Het markebos als prototype van community forestry in Nederland

Als er gevraagd wordt of er community forestry bestaat in Nederland, zullen veel bosbouwers geneigd zijn om te denken aan het vroegere markebos. In dit Nederlandse prototype van community forestry was er duidelijk sprake van een lokale gemeenschap die de lokale bossen op basis van haar eigen wensen en normen beheerde. De bossen werden niet alleen beheerd voor de voorziening van brand- en constructiehout, maar vooral ook als graasgebied voor het vee. Er bestonden in Nederland twee typen markebossen, namelijk vrije marken en grondheerlijke marken. In het eerste geval waren de markegronden gemeenschappelijk bezit en werd er in principe in de markevergadering door de markegenoten gezamenlijk besluiten genomen over de rechten en plichten ten aanzien van bosgebruik en -beheer. Echter in het tweede geval waren de marke-

gronden in bezit van één eigenaar en hadden de markegenoten geen gemeenschappelijk bezitsrecht, maar alleen gemeenschappelijk gebruiksrecht. De besluitvorming over het gebruik en beheer van de marke lag in dit geval vaak voor een belangrijk deel bij de 'hofheer', of diegene die de meeste 'waardelen' (er was een waardeel verbonden aan iedere boerderij) bezat. In beide gevallen konden alleen de geërfde boeren (de eigenaren van een boerderij) treden tot de markevergadering, de niet-geërfd (de koters en de keuters) konden geen markegenoot worden. De niet-geërfd waren afhankelijk van de gunst van de geërfde boeren (Buis, 1995).

Dit historische voorbeeld van community forestry geeft duidelijk aan, dat het niet juist is om bij het begrip community forestry te denken aan een eenvoudige betekenis van het begrip community of gemeenschap. Er kunnen dus verschillende typen community forestry bestaan.

Bestaat er community forestry in Nederland? Meningen van deskundigen

In een recent onderzoek (Lambregts, 2002) bleek uit gesprekken met deskundigen dat er thans in Nederland globaal vijf categorieën van community forestry kunnen worden onderscheiden:

1. Coöperatief bosbeheer van kleine boseigenaren op lokale schaal. Deze vorm van lokale samenwerkingsverbanden is de laatste jaren onder andere door de Bosgroep Limburg (nu Bosgroep Zuid Nederland) gestimuleerd (Corten & Lette, 1997; Nyssen, 2001).
2. Gezamenlijk bosbeheer op basis van participatie van de lokale bevolking bij de besluitvorming over het beheer van

(semi-)publieke bossen. Deze vorm van lokale betrokkenheid heeft vooral veel aandacht ontvangen bij het beheer van urbane bosgebieden, zoals bijvoorbeeld het Mastbos bij Breda, Sonsbeek bij Arnhem en het Amsterdamse bos (Konijnendijk, 1995 & 1999).

3. Gezamenlijk bosbeheer op basis van participatie van de lokale bevolking bij de uitvoering van het beheer. Deze vorm van beheer wordt vooral aangestuurd door groepen als het IVN en Stichting Landschapsbeheer.
4. Gezamenlijk bosbeheer waarbij zowel de besluitvorming als de controle op het beheer in handen zijn van lokale vrijwilligersgroepen. Deze benadering wordt o.a. toegepast bij het beheer van kleine bosjes, zoals die bijvoorbeeld eertijds in het kader van de ruilverkaveling zijn aangelegd. Omdat het voor de grote terreinbeherende instanties zoals SBB lastig is om dergelijke bosjes op een efficiënte manier te beheren, zijn diverse bosjes nu in beheer uitgegeven aan lokale organisaties. Met name de vrijwillige Regionale Beheer Commissies (RBCs) die gelieerd zijn aan de Stichting Beheer Natuur en Landelijk Gebied (SBNL) en de Drentse Boermarken spelen in toenemende mate een rol bij het beheer van dergelijke bosjes en aanverwante landschapselementen (Figuur 1).
5. Gezamenlijk bosbeheer van gemeenschappelijk bosbezit. Hoewel met de wettelijke opheffing van de markebossen de meeste voormalige gemeenschappelijke bossen in particuliere of overheidshanden zijn overgegaan, bestaan er in Nederland toch nog eni-

Fig. 1. Gemeenschappelijk beheer van staatsbosbezit te Lemelerveld (RBC Overijssel-Zuid) (foto: J. van Laar)

ge overblijfsels van markebossen. Een voorbeeld is een deel van het gebied beheerd door de Stichting Marke Vragenderveen.

De geïnterviewde experts waren van mening, dat vooral de laatste twee categorieën van bosbeheer als typische representanten van community forestry kunnen worden beschouwd. Deze beheersvormen worden met name gekarakteriseerd door het feit dat zowel de besluitvorming als de controle op het beheer op het niveau van lokale gemeenschapsorganisaties worden uitgevoerd. De experts waren echter van mening dat de beheermaatregelen niet noodzakelijkerwijze gezamenlijk hoeven te worden uitgevoerd. De eerste drie categorieën werden wat minder typerend gevonden als uitingen van community forestry. Echter, evenals de meer typische vormen van community forestry in Nederland, weerspiegelt ook de ontwikkeling van deze beheersvormen dat er in Nederland in toenemende mate aandacht wordt besteed aan de ideeën en wensen van lokale gemeenschappen ten aanzien van bosbeheer.

Redenen voor deelname aan community forestry

Gezien het feit dat er in Nederland in toenemende mate aandacht wordt besteed aan de inbreng van (groepen uit) de lokale gemeenschap bij het bosbeheer, is het interessant meer inzicht te krijgen in de beweegredenen van de leden van deze gemeenschapsorganisaties. Een verkennend onderzoek onder de leden van drie typische community forestry organisaties in Nederland, namelijk de Stichting Marke Vragenderveen, de Drentse Boermarken en de RBC Overijssel Zuid (Lambregts, 2002) gaf duidelijk aan dat niet het verkrijgen

van bosproducten of inkomsten het belangrijkste motief is, maar vooral het verkrijgen van een betere leefomgeving en de behoefte aan participatie in gemeenschapsactiviteiten (Tabel 1).

Conclusie

De laatste jaren neemt de belangstelling voor community forestry wereldwijd toe. Hoewel deze term nog niet in Nederland is ingeburgerd, blijken er ook in Nederland diverse voorbeelden te bestaan van het stimuleren van een grotere betrokkenheid van lokale gemeenschappen bij het bosbeheer. In sommige gevallen richten deze activiteiten zich primair op het vergroten van inspraak van lokale gemeenschappen bij het bosbeheer van professionele organisaties. Echter, met name ten aanzien van het beheer van kleinere bosjes worden er ook pogingen ondernomen om lokale vrijwilligersgroepen actief bij het beheer van deze bosjes te betrekken. Enerzijds door het geplande beheer uit te besteden aan lokale vrijwilligersgroepen, anderzijds door het beheer in zijn geheel over te dragen aan lokale vrijwilligersgroepen. Daarnaast zien we dat

Tabel 1. Motieven voor deelname aan community forestry activiteiten

Verkregen voordeel	Mate van belang (1= niet relevant, 3=neutraal 5=geldt in sterke mate)
Het verkrijgen van een betere leefomgeving en/of een aantrekkelijk landschap	3.9 (2.6-4.2)
Voldoening als gevolg aan deelname in een gemeenschapsactiviteit	3.8 (3.2-4.3)
Bijdrage aan behoud en ontwikkeling van bos en landschap en/of biodiversiteit	3.5 (2.8-3.9)
Bossen zorgen voor goede gezondheid en ontspanning	3.2 (1.8-3.7)
Het verkrijgen van bosproducten en/of inkomen	2.7 (1.0-3.5)

er verschillende pogingen zijn ondernomen om te stimuleren dat kleine boscbezoekers hun stukjes bos gezamenlijk gaan beheren. Geschat wordt dat ongeveer 17% van de Nederlandse bosoppervlakte bestaat uit bosbezoek kleiner dan 5 ha. Er is in het Nederlandse beleid nog slechts incidenteel aandacht besteed aan de specifieke beheeromstandigheden van deze bosjes. Echter, de diverse initiatieven tot ontwikkeling van gemeenschappelijke vormen van beheer van dergelijke bosjes geven aan dat er zeker mogelijkheden bestaan voor verdere ontwikkeling van community forestry in Nederland.

Een belangrijke overweging bij het stimuleren van deze benadering is het gegeven dat als gevolg van de toename in de vrije tijd, er steeds meer behoefte aan zinvolle 'hobby' activiteiten bestaat. In het verleden is er veelal van uit gegaan, dat deze ontwikkeling voor het bosbeheer tot gevolg had, dat er in toenemende mate aandacht diende te worden besteed aan de recreatieve ontsluiting van bossen. Thans wordt duidelijker, dat behalve deze passieve 'consumptie-gerichte' benadering ten aanzien van de consequenties van toenemende vrije-tijd voor het bosbeheer, er misschien ook een mogelijkheid bestaat voor een meer actieve

'beheers-gerichte' benadering, waarbij gemeenschapszin en vrijwilligerswerk centraal staan (Segeren, 1998). Een bijkomend voordeel van de ontwikkeling van dergelijke gemeenschappelijke vormen van bosbeheer is, dat het bijdraagt aan de vergroting van het maatschappelijke draagvlak voor bosbeheer. Zoals Hoogstra en Verbij (2000) reeds suggereerden, zou de verdere ontwikkeling van verschillende typen community forestry in Nederland daarom kunnen bijdragen aan een bosbeleid en bosbeheer dat optimaal is afgestemd op de bosbeleving en -wensen vanuit de samenleving.

Literatuur

- Anonymous, 1999. Community forestry, a change for the better. Conference Proceedings. Forestry Commission & Countryside Agency, UK.
- Brendler, T. & H. Carey, 1998. Community forestry defined. *Journal of Forestry* 96(3): 21-23.
- Buis, J., 1995. *Historia Forestris – Nederlandse bosgeschiedenis*, deel 1. Landbouwniversiteit Wageningen.
- Corten, I. & H. Lette, 1997. Het samenwerkingsverband van eigenaren met kleinschalig bosbezoek in Stramproy. ETC-Nederland, Leusden.
- Hoogstra, M.A. & E.E.M. Verbij, 2000. Community Forestry – participatie in beheer. *Nederlands Bosbouw Tijdschrift* 72: 63-67.
- Jeanrenaud, S. (ed), 2001. *Communities and Forest Management in*

Western Europe. A regional profile of the working group on community involvement in forest management. IUCN, Gland, Switzerland.

Konijnendijk, C.C., 1995. Het Mastbos heeft zijn vrienden gevonden – conflict over te voeren beheer lijkt ten einde. *Nederlands Bosbouw Tijdschrift* 67: 61-67.

Konijnendijk, C.C., 1999. *Urban Forestry in Europe: a comparative study of concepts, policies and planning of forest conservation, management and development in and around major European cities*. University of Joensuu, Faculty of Forestry, Research Notes No. 90.

Konijnendijk, C. & A. Simson, 2000. *Community Forests, Jaguarbos en Faith Wood – nieuwe bosbouw, English style*. *Nederlands Bosbouw Tijdschrift* 72: 240-246.

Lambregts, L., 2002. *Community Forestry in The Netherlands? An explorative study on the presence and characteristics of community forestry in The Netherlands*. M.Sc. thesis, Forest and Nature Conservation Policy Group, Wageningen University.

Lee, R.G., D.R. Field & W.R. Burch, 1990. Introduction: Forestry, Community, and Sociology of Natural Resources. In: R.G. Lee, D.R. Field & W.R. Burch (eds), *Community and Forestry, continuities in the sociology of natural resources*. Westview Press, Boulder, USA, p.3-14.

Nyssen, B.J.M., 2001. Kleinschalig bosbezoek op eigen benen. *Vakblad Natuurbeheer* 2001(8): 147-148.

Segeren, A., 1998. Vrijwillig, maar niet vrijblijvend! Vrijwilligerswerk in het recreatiebeheer van bos- en natuurgebieden. *Nederlands Bosbouw Tijdschrift* 70: 274-277.

Birgit Elands en Judith Uwimana, Leerstoelgroep Bos- en Natuurbeleid, Wageningen Universiteit

Lokale participatie in het bos- en natuurbeheer in de gemeente Ede

De laatste jaren neemt de belangstelling voor publieke participatie in het Nederlandse bosbeheer toe (Wiersum & Van Vliet, dit

nummer). Tot op heden is veel aandacht gegeven aan de mogelijkheden voor diverse vormen van participatie. Minder

aandacht is besteed aan de vraag welke mensen met name geïnteresseerd zijn in participatie in bosbeheer en van welke visie over de